

אליעזר? זו הרי שכונה יהודית. למה לא הלכתם לגור בשכונה ערבית בחיפה?
 כי לא היה לנו כסף לשכור בית ברמי-מפתח, ובאיוונים הערביים לא היו דירות מרוהטות להשכרה. בקריית-אליעזר היינו רק שנה, עד שפרצה המלחמה ב-1967, ומוחמד נעצר ואני גורשתי מהדירה עם שלושה ילדים קטנים, והלכתי לאחותי בנצרת.

את נעשית קומוניסטית בגלל מוחמד?

לא, זה היה סוג של מרד במישפחה ובהורים. אז לא הכנתי בדיוק מה זה קומוניזם.

ומה עשיתם אחרי שבאת לנצרת?

בנצרת מוחמד היה מאוד לא מרוצה מהמיפי לגה הקומוניסטית. אני עזבתי את המיפלגה שבע שנים קודם לכן. כתבתי מה אני חושבת על המיפלגה הקומוניסטית, כמו שתמיד אמרתי וכי כתבתי מה שאני חושבת. אמרתי שכדי להגן על המארכסיזם שלי אני צריכה להיות מחוץ למיפי לגה, ואני עדיין מאמינה בזה. אני אדם פרוגרסיבי בכל דבר. אני לא אוהבת צניעות והעמדת-פנים. לא רציתי להעמיד פנים שאני מסורתית, ולקבל את המסורת שאני לא אוהבת ולא מאמינה בה, כפי שעשתה רק"ח, ואז זה הטריד אותי מאוד.

נראה שאני גם לא אדם שאוהב שיגידו לו מה לעשות, כמו שמקובל ברק"ח. ואז גם מוחמד החליט לעזוב את המיפלגה, ולעבור לגור בעזה.

ואיך עברתם לעזה?

הישראלים לא כל-כך שמחו שהחלטנו לעבור הנה. הם רצו ערכות שנהיה ילדים טובים, והמישפחה של מוחמד סיפקה את הערכות.

באיזו צורה?

הם חתמו על ערכות בסך 250 אלף לירות של אז. הם ערכו לנו שלא נתערב בפוליטיקה. היינו שקטים במשך שנתיים, עד שקראו באחד הימים למוחמד ואמרו לו שהוא מתעסק בפוליטיקה.

למה בכלל באתם לעזה?

באנו בקיץ 1971.

אבל למה?

מוחמד הוא במוצאו מעזה. המישפחה שלו פה, האנשים שלו פה, והרגשנו שהילדים שלנו צריכים מישפחה, שורשים, שייכות. חוץ מזה — אז בריוק עזבו את המיפלגה, וזה נחשב כנגידה. **אילו היתה לך אפשרות בחירה, היית נשארת בישראל?**

מבחינת המיפלגה, אחרי שעזבנו, נחשבנו ככוגרים, ושנינו לא רצינו ללכת את המיפלגה, רצינו לגמור את העניין בסדר. אבל במשך תקופה ארוכה, אחרי שמוחמד עזב את המיפלגה, היו באים אליו אנשים, בעיקר עיתונאים, כדי לשמוע ממנו מדוע הוא עזב את המיפלגה הקומוניסטית. זה נמשך שנתיים, ואנחנו לא רצינו לומר וללכת. הרגשנו שהמיפלגה לא מייצגת אותנו כאנשים וכפלסטינים, ועזבנו.

איך קיבלו בעזה את העובדה שעזבתם את ישראל ובאתם לגור פה?

זה לא היה כל-כך קל, בעיקר לא לילדים. למוחמד זה היה כמו לחזור הביתה, ואני הייתי צריכה להוכיח את עצמי.

חשדו בך?

חשדו שלא אבין את המצב. חשבו שלא אבין, וזה היה נכון.

למה?

חיים של מחנה-פליטים היו מוזרים לי, לא היכרתי אותם.

גרתם במחנה-פליטים?

לא, אבל עברתי שם. היום אני יודעת ומכירים אותי. אבל תמיד עמדה בפני המטרה להיות בלתי-מילגתית, וזה עורר חשד וספקות, אבל עשיתי את זה. בהתחלה, אם היה בא אלי אורח ישראלי, השייך למחנה זה או אחר, מייד היו מדביקים לי תווית. היום כבר לא.

עכשיו זה כבר ידוע שאני פלסטינית אמיתית, שאינה שייכת לשום גוף, והיכולה לעבוד עם כל גוף. היום ידוע שאני נוסעת לישראל ומרבת עם כל מיני גופים, ומכירים את זה פה. אבל עד שהגעתי למצב הזה הייתי צריכה להוכיח את עצמי.

גם מוחמד וגם אני נוסעים להרצאות בישראל, לפעמים ביחד, לפעמים לחוד. אני מרגישה שאנחנו עושים עבודה טובה. אנחנו מאמינים שצדיקים לשנות את החברה הישראלית מבפנים, ואנחנו מרגישים שזו החובה הראשונה שלנו. בלי שהישראלים יבינו ויקבלו את הפלסטינים, לא יהיה פיתרון לבעייה. לא הרוסים ולא האמריקאים יפתרו את הבעייה שלנו.

את מרגישה שיחסית לתושבים אחרים בשטחים הכבושים, את מיטיבה להכיר את הישראלים?

כן, אני חייבת. לא מפני שאני חכמה במיוחד, אלא משום שחייתי שם, והייתי פעילה שם

היו לומדים במצריים והיו נוסעים לשם בכל פעם כשיירה. כשהבן סיים פה תיכון, קצת לפני שהיה בן 18, הוא נסע למצריים ללמוד. בכל קיץ היו באים כל הסטודנטים ביחד כשיירה, בליווי של הצלב האדום. באותו הקיץ, ב-1975, נאסרו 52% מהם על-ידי הישראלים. הוא היה עצור במשך חודש ושחרר שלושה ימים לפני שהשיירה יצאה בחזרה למצריים. הוא נסע למצריים. ואז, באותה השנה, כשאבר-עמאר (יאסר ערפאת) בא למצריים, הוא קרא לפלסטינים להתנדב לעזרת הפלסטינים הנצורים בלבנון, והבן שלי התנדב ונסע ללבנון להילחם בפלאנגות, שטבחו בתל-אל-זוער

„באנו לעזה כי המישפחה של מוחמד פה, והרגשנו שהילדים שלנו זקוקים למישפחה, לשורשים ולשייכות“

ובסורים. אז הוא נעצר על-ידי הסורים והיה שבו במשך שנה. הוא נפצע שם ברגל, ולא טופל בכלל. אחר-כך, כששחרר, נסעתי לבקר אותו במצריים. לפני שנסעתי הודיעו לי השילטונות הישראליים שהוא לא יוכל לחזור לעזה.

את גרה עכשיו בעזה. אבל לא נולדת פה?

לא, נולדתי בחיפה, והייתי שם גם במלחמת 1948. בחיפה גם הכרתי את מוחמד, בעלי, שם גם התחתנתי ובאנו הנה ב-1970.

את הרי נוצריה והתחתנת עם מוסלמי. זה לא היה קצת יוצא-דופן?

מאוד.

איך התחתנתם?

ניסינו להתחתן בכנסייה, אבל הם רצו שמוחמד יתנצר ולא הסכימו לחתן אותנו. ניסינו להתחתן אצל הקארי, אבל הוא דרש שאני אתאסלם, ולא הסכים לחתן אותנו. רצינו לנסוע ולהתחתן בקפריסין, אבל לא נתנו למוחמד דרכון. אני לא רציתי את-התאסלם ומוחמד לא רצה להתנצר. נלחמנו על העניין הזה. בסוף חיתנו אותנו המוסלמים, ולפי בקשתי נאמר במיסמך-החתונה שאני נוצריה. לא רציתי לשנות את דתי,

וסבתא בעזה, וגמלו לתוך ימים שזיקני-עזה אינם זוכרים כמותם מזה שנים רבות. כשהודענו למרי חאס שאנחנו באים לעזה, היא הציעה שנבוא במכונית שלנו, בעלת לוחית-הזהויה הישראלית הצהובה, לחצר אונר"א שבכניסה לעיר עזה, שנשאיר שם את המכונית ושהיא כבר תיקח אותנו הלאה במכונית שלה. מתוך דאגה לשלומנו, כישראלים, אמרה שאין זה בטוח לנסוע בימים אלה בעזה במכונית ישראלית.

וכך היה. החינו את המכונית הישראלית בחצר של מישרדי אונר"א והמשכנו איתה. היא לקחה אותנו למישרדו של עורך-הדין פאזי אבר-רחמה, השאירה אותנו שם, ומיהרה לפגישה אחרת עם עיתונאים זרים, שהמתינו לה במישרד. באותו בוקר, עוד לפני שהגענו, כבר הספיקה חאס לנסוע למחנה הפליטים אל-בורג', לשכנע את החיילים שיתנו לה להיכנס פנימה, למרות ה"סגר" שהטילו על המקום, לבדוק מה קורה במקום, ולחזור למישרדה בעיר עזה. פגשנו אותה שוב יותר מאוחר, אחרי-הצהריים בביתה. היא הגיעה זמן קצר לפנינו, מלאת ריגשי-אשם. היא הבטיחה לכלה המצרית היפהפיה שלה שהיא תשמור על הנכדים כדי שהכלה תוכל לצאת מן הבית. „אני אפילו לא מצליחה להיות סבתא טובה“, אמרה לנו בחיידך של צער, כשלקחה את העגלה של ג'מאל הקטן והתחילה לנדנד אותה כדי שהוא יירדם. היא חיכה בחצי פה למוחמד, הנכד הגדול, הקרוי על-שם סבו, וישבה לארח אותנו.

חאס מגדירה את עצמה כפמיניסטית. ביתה עשוי בטוב-טעם, והמקרר מלא במאכלים. אך, לפי דבריה, היא ובעלה שותפים שווים בנטל הבית והבישולים, ולא פעם, כשהיא חוזרת מהעבודה במישרד, היא מוצאת שמוחמד, בעלה, בישל והכין ארוחת-ערב.

חאס נולדה בחיפה, למישפחה שחאדה. אמה היא בת-ידודתו של הסופר אמיל חביבי, מי שהיה במשך שנים רבות חבר-כנסת מטעם המיפלגה הקומוניסטית בישראל. מרי מוחמד חאס היו שניהם חברי המיפלגה הקומוניסטית בישראל, אך לימים החליטו לעזוב את המיפלגה. כיום השניים הם תושבי עזה. הבן שלהם נמצא במצריים והשילטון הישראלי אינו

מרי בחיפה (1946)
 „אני אוהבת לריב, ולא לוותר“

בפוליטיקה. אני מבינה את הפחד של הישראלים, את הדילמה שלהם ואת מבינה החברה שלהם.

את פוחדת מהישראלים?

לא, למרות שזה תחת כיבוש. כשאני נעצרת לחקירה, אומרים לי: „כאן זה לא ישראל, את צריכה לזכור שאת לא בארץ, פה זה כיבוש“

את מרגישה שמתייחסים אליך אחרת?

אני לא נותנת להם. פעם קרא לי שייקה ארו, ראש המינהל האזרחי, ואמר לי: „את האשה הראשונה שאנחנו מזמינים לשיחה. אני יודע שכולם מדברים על מרי חאס ואומרים לי, איך זה שאתה לא מכיר את מרי חאס, היא הרי נמצאת בעיר שלך.“

כשהוא גמר לדבר אמרתי לו: „אני רוצה לתקן

„ראיתי בגולה הרבה ישראלים ורבה פלסטינים שעזבו בגלל הצרות, והם לא אנשים שלמים“

אותך. זו לא העיר שלך, וחוץ מזה אני רק אחת מהרבה נשים שאתם הופכים לגיבורות.“

באיזו שפה דיברת איתו?

באנגלית, וגם קצת בעברית וקצת בערבית. ואז קמתי ללכת, והוא שאל לאן אני הולכת. אמרתי שאני הולכת הביתה, הייתי בטוחה שזו סתם שיחת-חולין.

אז הוא אמר לי: „את צריכה להבין שכאשר את באה לשיחה אצל מושל, הוא שיגיד לך מתי ללכת, אבל הפעם אני מוותר לך, לך, בפעם הבאה תזכרי.“

אמרתי לו שלא תהיה הפעם הבאה, שבפעם הבאה הם יצטרכו לעצור אותי כדי להביא אותי לשיחה. אני לא אתן שישפילו אותי.

נעצרת פעם?

לא, אבל לפעמים עיכבו אותי לשעות. אמרו לי שלא רוצים לעצור אותי. לי אין שום נשק. רק הלשון שלי.

את פמיניסטית?

כן, מאוד.

איך הרבה נשים ערביות פמיניסטיות?

טיו? לא, ובעניין הזה יש לי ויכוח גדול כאן, אפילו עם הפרוגרסיביים יש לי ויכוחים. הם אומרים לי

(המשך בעמוד 42)

מרי חאס עם נכדיה, מוחמד ומרי. אני לא מעודדת איש להוציא את הילדים שלנו מפה“

למרות שאני לא אשה דתית ואני לא מאמינה אבל נולדתי פרוטסטנטית, אז מה?

וגרתם בחיפה?

כל חיי, עד 1967. אז גרנו בקריית-אליעזר, בדירה שכורה מרוהטת. זה היה בריוק כשמוחמד חזר ממוסקבה.

מה הוא עשה שם?

למד מדעי-המדעינה, או משהו כזה. ואז הוא חזר לארץ ועצרו אותו.

למה?

זה היה דבר רגיל. הוא עבד באי-איתוח-הדבטקו הקומוניסטי. עצרו אותו מפני שהיה קומוניסט. ואז השכנים בקריית-אליעזר אמרו שאני נגד המדינה וחוקי אותי מהבית. הם לא נתנו לי אפילו להוציא מתוך הדירה את הבגדים של הילדים. הלכתי לבית אחותי בנצרת.

למה הלכתם בכלל לגור בקריית-

מתיר לו לחזור עם מישפחתו לעזה. הבת גרה עם מישפחתה בעזה.

הראיון עם מרי חאס נערך באנגלית, כשמדי פעם השתרבו לשיחה מילים בערבית. חאס שולטת קצת בשפה העברית, עוד מן התקופה שבה חיה בישראל, אך אינה קוראת וכותבת את השפה.

סיפרת לי שהבן שלך גר במצריים.

כן. יש לו מרכז למחשבים, הוא מוכר וקונה וגם מדיפס כתבי-עת לאוניברסיטות ולמוסדות שונים.

למה הוא במצריים?

כי אסור לו לבוא הנה.

למה?

לפני הסכמי קמפ-דייוויד, הסטודנטים מעזה